

Norsk filosofi — et blikk utenfra

DEBATT: Skal norsk filosofi være i stand til å bidra til samfunnet, må vi sikre at det finnes frie forsknings- og undervisningsinstitusjoner.

Av Helga Varden, førsteamanuensis, Departments of Philosophy and of Gender and Women Studies University of Illinois at Urbana-Champaign, USA.

Fritt Ords rapport [«Hva skal vi med humaniora?»](#) har skapt stor debatt om humanioras legitimitet i dag. I forlengelsen av denne debatten inviterer Salongen filosofer til å drøfte filosofiens spesifikke rolle i politikk og samfunn.

En god professor i filosofi gjør tre ting kontinuerlig: forsker, underviser, og deltar i institusjonsbygging¹. Et godt samfunn beskytter, verdsetter, og støtter alle disse tre aktivitetene. Det er egentlig så enkelt. Og samtidig, som vi vet så altfor godt, er dette svært vanskelig, for hver enkelt og for et samfunn. Nedenfor vil jeg først si litt om hva det er vi som filosofer forsøker å få til i god forskning, god undervisning, og når vi jobber for å forbedre våre institusjoner. Deretter vil jeg si noen ord om mitt inntrykk av det filosofiske akademiet i Norge sett fra USA.

Målet er å gi litt motvekt mot den sterke strømmen for tiden – i Norge som andre steder – hvor det stilles spørsmål ved om såkalt "tradisjonell" forskning i humaniora (her filosofi) er for virkelighetsfjern og ikke samfunnsnyttig nok. Jeg tror at de nasjonene og institusjonene som holder hodet litt kaldt ved ikke å gi opp et hovedfokus på "tradisjonell" forskning, kommer til å gjøre det best i tiden som kommer. Det er der de beste forskerne vil ønske å jobbe, og det er derfor der den beste filosofiundervisningen kommer til å foregå, og det er også derfra flest gode filosofiske bidrag til ulike samfunnsprosesser vil komme.

Forskning

Forskere i filosofi ønsker å ta del i en, to, eller tre typer pågående diskusjoner, nemlig omkring: kanoniserte filosofiske tekster, filosofiske kjernesporsmål og viktige spørsmål i samtiden. Videre er det vanlig å dele filosofi grovt inn i tre hovedområder: teoretisk filosofi, praktisk filosofi og estetikk. En forskerkarriere starter vanligvis med at en tar en doktorgrad hvor en søker å komme med et nytt bidrag til en eller to av disse diskusjonene og innenfor ett av hovedområdene for filosofi. Noen jobber også mer tverrfaglig. For eksempel, dersom man skriver en avhandling om vitenskapsfilosofi, kan en gjerne jobbe også tett med forskere i naturvitenskapene.

Seinere, og til en viss grad under doktorarbeidet, presenterer en så ideene en jobber med på

konferanser, som gjesteforeleser ved andre universiteter, og en jobber tett med kollegaer nært og fjernt som kommenterer på tekstene mens en skriver dem. Den endelige testen på om en har noe interessant å si, er selvsagt om andre gode filosofer og forskere gjerne vil lese det en skriver.

Undervisning

I tillegg til å forske er undervisning en svært viktig del av det å være en god filosof, både på lavere og høyere nivå; undervisning er helt essensielt for ethvert godt forskningsmiljø. Undervisning med dyktige studenter gir muligheten til å delta på en konstruktiv måte i andres intellektuelle utvikling—å gjøre det lettere for dem å forstå utfordrende ideer og tenke klart omkring vanskelige tema—og det hjelper en også til selv å finne produktive måter å formulere, klargjøre og kommunisere disse ideene.

I USA fortsetter mange av de beste studentene på lavere nivå ikke med filosofi, men studerer gjerne juss, ingeniørfag, medisin, eller naturvitenskap. Det er også helt vanlig ved filosofiinstitutter i USA å markedsføre seg selv ved å vise til hvor flinke deres studenter blir i kritisk tenkning.² Gode filosofer forsøker også å finne tid til å bidra til å gjøre utdanning tilgjengelig for alle ved å skrive undervisningstekster, som for eksempel lærebokkapitler, tekster som inngår i ulike håndbøker og leksikonartikler—og undervisning med skarpe studenter gjør det lettere å skrive slike bidrag.

Institusjonsbygging

Utover forskning og undervisning deltar gode filosofer i relevant institusjonsbygging, dvs. utvikling av ens eget institutt, universitet, profesjon og samfunn. Dette arbeidet består i å delta i komiteer, påta seg administrative posisjoner lokalt (som å være instituttleder), nasjonalt og internasjonalt (som å ta på seg lederansvar i ulike filosofi-og andre akademiske organisasjoner), og delta i det som ofte i Norge kalles "formidling," inkludert ved å delta i relevante samfunnsdebatter. I filosofi er det tradisjon at ledende filosofer deltar aktivt i offentlige diskusjoner omkring vanskelige tema. Noam Chomsky, Martha Nussbaum, og Charles Mills i USA, Onora O'Neill i Storbritannia, og Jürgen Habermas i Tyskland er kjente eksempler på dette i dag.

Ingen filosofinstitutter er ledende på alle de tre områdene samtidig og alle har sine problemer, inkludert vanskelige kollegaer. Men de beste filosofiinstituttene i verden klarer på fabelaktige måter å la fremragende forskning sette rammeverk for imponerende undervisning, institusjonsutvikling og formidling. Det er derfor de representerer idealer for forskningsmiljø som vi andre strekker oss etter.

Suksess her er selvsagt alltid individ-avhengig, spesielt på de instituttene som ikke er tilknyttet svært prestisjetunge og ressurssterke universiteter. Det virker likefullt rett å si at de ledende filosofiinstituttene ikke bare har utmerkede forskere, men at disse forskerne har arbeidsforhold som gjør det mulig for dem også å delta aktivt undervisningsmessig og institusjonelt der hvor de har

mest å gi. Hvordan ulike institutter gjør dette varierer mye, og jeg tror ikke det finnes ett fasitsvar på hvordan dette gjøres. Der hvor det fungerer særdeles godt, finnes det en kjerne av svært dyktige forskere som komplementerer hverandre også i forhold til undervisning og institusjonsbygging, og som er glade og stolte ikke bare over eget arbeid, men også over hverandres og instituttets arbeid som et hele.

Dess bedre et fagmiljø er, dess bedre gjør forskerne det på alle felt: De skriver artikler og bøker som andre gode filosofer og forskere leser, og de inviteres til å bidra til andre gode forskeres artikkelsamlinger, konferanser osv. De har også flinke studenter, både på lavere og høyere nivå. De bidrar aktivt og konstruktivt til institusjonsbygging gjennom deltagelse på eget universitet, i filosofi og academia generelt, og de deltar ofte i samfunnsdebatter. Og, igjen, det er mitt bestemte inntrykk at de filosofiinstituttene som gjør dette spesielt godt aldri mister av syne viktigheten av å ansette de dyktigste forskerne.

Det er disse som tross alt vil kunne produsere den beste forskningen, undervise best (siden de kan mest), og gi de sterkeste bidragene til ulike samfunnsinstitusjoner.

Et blikk utenfra

Om vi ser på filosofi i Norge fra synspunktet skissert ovenfor og fra mitt amerikanske synspunkt, hvordan er tilstanden da? Vel, det er noe som er litt rart, og jeg er ikke sikker på at jeg klarer å se klart akkurat hva som er det underliggende problemet. Men det er rart litt på samme måte som det er rart at norsk damehåndball på landslagsnivå er så fantastisk bra—år etter år—mens norsk damefotball på landslagsnivå aldri helt har klart å ta steget fullt ut.

Norsk damehåndball er litt som norsk forskning i naturvitenskapene—den ligger helt i teten på mange områder—mens norsk damefotball er litt som norsk forskning i humaniora, inkludert filosofi: mye talent og mange gode enkeltspillere, men som forskningsmiljø fungerer det ikke så godt som talentet og enkeltspillernes kvaliteter tilsier.

Det er selvsagt fristende å si at problemet er at filosofi (og humaniora) ikke får nok ressurser, og det er selvsagt en grunn til at humaniora gjør det mindre bra enn naturvitenskapene. Men det er ikke svar godt nok. Tross alt, dette er problemer overalt i filosofi og humaniora i dag—her i USA hvor jeg jobber, i Europa generelt og i Norge; ressursmangel og skeiv fordeling av tilskudd forklarer med andre ord ikke hvorfor *norsk* humaniora og filosofi ikke gjør det bedre som et hele og relativt til humaniora og filosofi i andre land. Kanskje et første steg for å gjøre det bedre er å se på hvem av de norske filosofene og hvilke av de norske forskningsmiljøene som gjør det spesielt godt—nasjonalt og internasjonalt—og i hvilke sammenhenger (forskning, undervisning, institusjonsbygging).

Les også: [Hva skal vi med filosofi?](#) • [Refleksjoner rundt nyttebegrepet](#)

Tverrfaglig forskning og aktiv deltagelse i aktuell samfunnsdebatt er selvsagt en del av filosofi som praksis, men det er ikke alt eller hoveddelen. Det kan derfor være lurt å se på hvilke typer filosofer de ledende filosofiinstituttene ansetter, og da vil en se at de fremdeles ansetter flest filosofer med solid, klassisk filosofiutdanning. Igjen, dette betyr ikke at ledende filosofer ikke mener det er viktig at faget er åpent for korreksjon. Det betyr heller ikke at det ikke er gehør for at områder innen filosofi kan gjøres på nye måter og av gode grunner, inkludert ved å være mer tverrfaglig.

Tross alt, deler av filosofi kan bare gjøres godt om en har solid kunnskap om forskning på et nærliggende område, som naturvitenskap. Men ledende forskere i filosofi, inkludert de som jobber tverrfaglig, tror ikke at filosofi alltid har vært på feil kurs og alltid burde vært gjort eller bør gjøres veldig annerledes. Selvsagt er det ikke slik.

Om en kan mye filosofi, vet en at store deler av filosofien (som mye matematikk, vitenskap osv.) er for teknisk vanskelig til at ikke-eksperter kan ta del på forskningsnivå, og god filosofi (inkludert på anvendte nivå) krever at denne delen av filosofi som fag videreføres. Det er derfor også mange ledende interdisiplinære filosofer ønsker å være del av institutter hvor mange ikke jobber tverrfaglig, men heller er eksperter de kan lære av i forhold til ulike områder av filosofien. For å si dette på en annen måte: Dyktige filosofer gjenkjenner kvalitetsfilosofi i alle varianter og på alle områder, og de tror ikke at deres område for filosofi er det eneste gode—at det er én måte eller ett område for filosofi som er det beste. De mener de dyktigste nettopp er dyktigst og altså har best dømmekraft innenfor sitt ekspertområde.

Det vil si, om vi vil bli bedre, må vi se med et åpent og ærlig sinn der hvor filosofi er friest—se hva de som jobber i disse forskningsmiljøene gjør; hvordan de klarer å beskytte den tiden som god, fremragende forskning trenger, *samtidig* som de også finner tid og energi til å undervise og delta på gode måter i institusjonsbygging.

En annen måte å si dette på er som følger: Fritt Ord rapporten og den politiske strømmingen den representerer har noen uheldige konsekvenser. En av dem er at hovedfokuset ikke har vært på å identifisere hvilke områder for norsk forskning i humaniora, inkludert filosofi, som gjør det spesielt godt og hvordan gjøre det bedre. Det er mer et fokus på hvordan tenke omkring humanioras og filosofis relevans for samfunnet. På den ene siden følger store deler av Fritt Ord rapporten derfor, så vidt jeg kan se, en trend også her i USA. Ifølge denne trenden må filosofi (og all humaniora) bevise sin samfunnsrelevans, være tverrfaglig osv. Jeg tror denne trenden er mest destruktiv for de mindre instituttene som ikke allerede gjør det godt nok forskningsmessig til at deres forskere har kraft nok til å motstå dette presset når det presenteres for dem fra relativt dårlige universitetsadministrasjoner.

De større instituttene, støttet av gode eller i alle fall bedre administrasjoner kan derimot lettere ta en konstruktiv del i disse diskusjonene om mulig endring uten de dramatiske og negative konsekvensene. For de gode instituttene har disse diskusjonene noen ganger resultert i at de

ansetter en eller noen med tverrfaglige spesialinteresser, gir mer rom for undervisning som krysser disipliner, og/eller tar del i opprettelsen av egne tverrfaglige senter som kan dekke behovet, som menneskerettighetssenter. For de mindre instituttene som ikke gjør de så bra forskningsmessig, kan dette politiske og administrative presset bli dolkestøtet som gjør det umulig for dem å bli ledende forskningsinstitusjoner.

Et aktivt forskningsmiljø

De ulike norske universitetene har ansatt mange dyktige, inkludert unge lovende, filosofer de senere år. Norge har også etablert gode, komplementerende, tverrfaglige senter som Norsk Senter for Menneskerettigheter. Målet må ikke være å forandre på dette mønsteret som sådan. For å bli en god forskningsnasjon i filosofi, må det være mulig for forskerne ved alle institusjonene å ha muligheter til å skape et fruktbart forskningsmiljø både lokalt og nasjonalt. Det er disse forskerne selv som vet mest om hvor skoen trykker; hva som holder dem og forskningsmiljøene tilbake akkurat nå.

For å se noe av dette fra en annen vinkel: Det er selvsagt ikke vanskelig å få ledende filosofer til å komme til Norge og gi gjesteforelesninger, men dette kan ikke være målet. Målet må være å bygge et produktivt forskningsmiljø blant forskerne i Norge. Dette miljøet må være så godt at ledende filosofer utenfor Norge vil finne det interessant og givende å ta mer aktivt del, over tid—ikke bare for å undervise eller ta del i doktorgradsveiledning, men fordi filosofidiskusjonene som sådan er på et så høyt nivå at det er fristende og stimulerende å ta del i dem og være i Norge som gjesteforsker. Ekteparet Moser, for eksempel, trekker flere gode forskere til Trondheim i kraft av deres vitenskapelige forskningssuksess de siste årene. Mer generelt: Dess bedre forskere som finnes i miljøet, dess bedre forskningsmiljøet er lokalt og nasjonalt, dess flere vil bruke tid og energi på å reise til Norge for å ta del i diskusjonene og opprettholde kontinuerlig kontakt norske forskere.

I denne sammenheng tror jeg det også vil være lurt om det norske filosofimiljøet bruker mer ressurser på å knytte til seg gode norske filosofer som jobber utenfor Norge. Tross alt, det er mer sannsynlig at disse filosofene har interesse av og er i stand til å bidra over tid til norsk forskning enn filosofer som ikke har en slik tilknytning. De er dermed villige til å ta seg tid til å investere i norsk forskning. Men, de beste forskerne vil være fristet bare om de kan ta del i å bygge gode, konstruktive lokale forskningsmiljøer, ideelt sett som deler av en god forskningsnasjon. Og det er nok disse Norge mer enn noe ønsker skal få lyst til å delta. For om de kommer, kommer ikke bare de, men også deres forskningspartnere med på kjøpet. På denne måten kan en bygge gode forskningsnettverk som har sitt grunnlag i Norge, men som komplementeres og gjøres sterkere gjennom internasjonalt samarbeid.³

Noter

¹ I Norge er det vanlig å bruke begrepet “formidling” som det tredje begrepet her, mens i USA er det vanlig å bruke begrepet ”service.” Jeg bruker det nøytrale begrepet “institusjonsbygging” for å omfavne alle de aktivitetene som inkluderes av begge begrepene (i Norge og i USA).

² For eksempel gjør vi dette på denne måten ved min institusjon:
<http://www.philosophy.illinois.edu/undergrad/prelaw/>

³ Takk til Kari Kristensen, Sveinung Løset, Reidar Maliks, Alexander Myklebust, Mariann Solberg, Cathrine Theodorsen og Hilde Vinje for gode tilbakemeldinger på tidligere versjoner av denne teksten, noe som selvsagt ikke innebærer at de nødvendigvis er enige i alt jeg skriver her.